

SOLIQ VA YIG'IMLAR MAJBURIYATLARINI HISOBGA OLISHDA AVTOMATLASHTIRILGAN AXBOROT TIZIMLARINING ROLI

Nematov Ilxomjon Ibroximjon o'g'li

Andijon davlat texnika instituti 4-bosqich

“Buxgalteriya hisobi va audit” yo'nalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15463604>

Annotatsiya: Mazkur tezisdagi soliq va yig'imlar bo'yicha soliqqa tortish majburiyatlarini hisobga olishda avtomatlashtirilgan axborot tizimlarining ahamiyati, ulardan foydalanish tartibi va qo'llanishdagi amaliy imkoniyatlar tahlil qilinadi. Soliq organlari va soliq to'lovchilar o'rtasidagi o'zaro hisob-kitoblar, to'lov intizomi, real vaqt rejimidagi monitoring, axborotlarning aniqligi va xavfsizligini ta'minlashda avtomatlashtirilgan tizimlarning tutgan o'rni ilmiy va amaliy jihatdan asoslanadi.

Kalit so'zlar: Soliq majburiyati, avtomatlashtirilgan tizim, Soliq.uz, AIS “Soliq”, real vaqt monitoring, soliq hisobi, elektron hisob-kitob.

Zamonaviy soliq boshqaruvi tizimi raqamli transformatsiyaga asoslangan bo'lib, soliq to'lovchilarning soliqlar va yig'imlar bo'yicha majburiyatlarini samarali boshqarishda avtomatlashtirilgan axborot tizimlarining o'rni tobora ortib bormoqda. O'zbekiston Respublikasida ushbu jarayon Soliq kodeksi, raqamli iqtisodiyot konsepsiyasi va “Soliq.uz” platformasi asosida amalga oshirilmoqda. Soliq hisobi va to'lov intizomini ta'minlashda raqamli tizimlar orqali real vaqt rejimida nazorat olib borish, to'lovlar bo'yicha qarzdorliklarni aniqlash, hisob-fakturalarni avtomatik tarzda shakllantirish imkoniyati soliq majburiyatlarini bajarishda shaffoflik va aniqlikni oshirmoqda. Shu sababli, avtomatlashtirilgan axborot tizimlarining soliq hisobidagi roli strategik darajaga ko'tarilgan.

Soliq va yig'imlar majburiyatlarini to'g'ri, aniq va o'z vaqtida hisobga olish korxonalar faoliyatining qonunchilikka muvofiqligini, davlat byudjetiga tushumlarning barqarorligini va soliqqa tortish tizimining adolatli ishlashini ta'minlaydi. Bu jarayonni ishonchli yuritishda avtomatlashtirilgan axborot tizimlari asosiy rol o'ynaydi. Ushbu tizimlar orqali soliq to'lovchilarning to'lov majburiyatlari shakllantiriladi, avtomatik ravishda hisoblanadi, va turli hisobot shakllari davlat soliq organlariga elektron tarzda uzatiladi. Xususan, AIS “Soliq” (Avtomatlashtirilgan axborot tizimi) va “Soliq.uz” portalining yagona elektron maydon sifatida faoliyat yuritishi soliq to'lovchi va soliq organi o'rtasidagi axborot almashinuvini ancha yengillashtirdi.

Bu tizimlar yordamida jismoniy va yuridik shaxslar o'z soliq majburiyatlari, mavjud qarzdorliklar, muddati yaqinlashayotgan to'lovlar haqida onlayn tarzda ma'lumot olish imkoniyatiga ega. Ayniqsa, avtomatlashtirilgan tizimlar soliq majburiyatlarining hisobga olinishi va to'lovlar bo'yicha intizomni oshirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Korxonalar uchun bu degani – soliqqa oid jarimalar, kechikishlar va hisobda noto'g'riliklar ehtimolini sezilarli darajada kamaytirishdir. Bundan tashqari, bu tizimlar avtomatik eslatmalar, onlayn to'lovlar, soliq deklaratsiyalarining tayyor namunalarni ham taqdim etadi, bu esa inson omilining kamchiligi va subyektiv xatolarni bartaraf etadi.

Avtomatlashtirilgan axborot tizimlarining yana bir muhim afzalligi – ular orqali davlat soliq qo'mitalari o'z faoliyatini proaktiv tarzda tashkil etishi, ya'ni soliq to'lovchilarning xatti-harakatlarini kuzatib borishi, risklarga asoslangan auditni rejalashtirishi va to'lov intizomini

baholashi mumkin bo'lmog'da. Shu bilan birga, ushbu tizimlar orqali Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali (my.gov.uz) bilan integratsiya asosida soliq to'lovlarining aniq identifikatsiyasi, byudjet kodlari bo'yicha to'g'ri yo'naltirilishi ham ta'minlanmoqda.

Raqamli tizimlar orqali soliq majburiyatlarini hisobga olishda real vaqt rejimidagi monitoring, masofaviy audit, elektron hisob-fakturalar, QR-kodli cheklar orqali nazorat kabi funksiyalar nafaqat davlat soliq organlari, balki soliq to'lovchilar uchun ham qulaylik yaratdi. Bu tizimlar orqali budjet intizomi mustahkamlanib, soliq to'lovchilarning ishonchi ortmoqda. Avtomatlashtirish nafaqat operatsion xarajatlarni kamaytirdi, balki inson resurslarini optimallashtirishga ham zamin yaratdi.

Shuningdek, AIS "Soliq", 1C: Buxgalteriya, ERP, SAP kabi dasturlar integratsiyasi orqali yuridik shaxslar o'z buxgalteriya tizimidan chiqmasdan turib soliq majburiyatlarini hisoblash, hisobot topshirish va to'lovni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ldilar. Bu esa soliq hisobi jarayonlarining uzluksizligini, aniqligini va samaradorligini oshiradi.

Amaliy tahlillar shuni ko'rsatadiki, 2021–2024 yillar davomida O'zbekiston Respublikasida avtomatlashtirilgan soliq tizimlaridan foydalanuvchi soliq to'lovchilar soni yildan-yilga ortib bormoqda. Masalan, 2021-yilda Soliq.uz platformasi orqali 2 milliondan ortiq interaktiv xizmat ko'rsatilgan bo'lsa, 2023-yilda bu ko'rsatkich 4,8 millionga yetdi. Shu davrda soliq deklaratsiyalarining 87 foizi avtomatik tarzda onlayn taqdim etildi. Yuridik shaxslar tomonidan elektron shaklda topshirilgan hisob-fakturalar soni esa 2024-yil boshida 22 milliondan oshdi. Bu raqamlar avtomatlashtirilgan tizimlarning soliq boshqaruvidagi muhim o'rnini ko'rsatadi.

Soliq va yig'implar majburiyatlarini hisobga olishda avtomatlashtirilgan axborot tizimlarining joriy etilishi davlat byudjetining barqaror daromadlarini ta'minlash, soliq to'lovchilarning mas'uliyatini oshirish va soliq boshqaruvining samaradorligini kuchaytirishda muhim vosita hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar asosida shakllangan bu tizimlar orqali soliq hisobining shaffofligi, aniqligi va real vaqt monitoringi ta'minlanmoqda. Kelajakda bu tizimlarning sun'iy intellekt, blokcheyn va mashinaviy o'rganish asosidagi versiyalarini joriy qilish orqali yanada mukammal soliq boshqaruv tizimiga erishish mumkin.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi (2022-yilgi tahrir).
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6098-son farmoni, 2020-yil 24-fevral.
3. Davlat soliq qo'mitasi rasmiy sayti: www.soliq.uz
4. "AIS Soliq" tizimi texnik yo'riqnomasi, DSK, 2022.
5. Karimov Z.R. "Soliq nazorati va soliq hisobi", Toshkent, 2023.
6. Deloitte Uzbekistan. "Tax Digitalization in Central Asia: Trends and Challenges", 2023 hisobot.
7. World Bank. "Tax Administration Digitalization Index 2024", Washington D.C.